

SAHNA NUTQI FANINI RIVOJLANTIRISHDA USTOZLAR MEROSINI O'RGANISHNING DOLZARB MASALALARI

(Ilmiy-amaliy seminar materiallari to'plami)

ЖАББОРОВ Бобиржон Исломбек ўғли

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти

ўқитувчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10843031>

ИСОҚТОЙ ЖУМАНОВНИНГ СЦЕНАРИЙНАВИСЛИК ВА ПЕДОГОГИК МАҲОРАТИ

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада ўзининг самарали ижодий, назарий ва амалий изланишлари, кўп қиррали тажрибалари билан санъат таълимида самарали фаолият кўрсатиб келаётган Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ёшлар мураббийси, доцент Исоқтой Жумановнинг “Саҳна нутқи” фанидан олиб бораётган педагогик маҳорати ҳамда драматургик, таржимонлик, актёрлик йўналишидаги ижодий ишлари ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар: сўз санъати, ифода, тасаввур, пьеса, матн, ижро, кузатув, таҳлил, талқин, истеъдот, эътиқод.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ДРАМАТУРГИЧЕСКИЙ НАВЫКИ ИСОКТОЯ ДЖУМАНОВА

АННОТАЦИЯ

В этой статье рассказывается о педагогическом мастерстве заслуженного тренера молодежи Узбекистана, доцента Исоктоя Джуманова, который плодотворно работает в узбекском художественном образовании благодаря своим плодотворным теоретическим и практическим исследованиям, многогранному опыту, а также творческой работе в области драматургии.

Ключевые слова: искусство слова, выражение, воображение, пьеса, текст, исполнение, наблюдение, анализ, интерпретация, талант, преданность

SCENOGRAPHY AND PEDAGOGICAL SKILLS OF ISOKTOY ZHUMANOV

ANNOTATION

This article will talk about the work of the youth coach, Isoktoy Zhumanov on the subject of “Stage speech”, pedagogic skill and creative work in the direction of dramaturgy, translation, acting, who has been serving in Uzbekistan, who is effectively functioning in Uzbek art education with his fruitful creative theoretical and practical research, multifaceted experiences.

Keywords: verbal art, expression, imagination, Pesa, text, performance, observation, analysis, interpretation, talent, belief.

Кириш. Илк талабалик йилларимдан зиммамизга катта назарий ва амалий вазифалар юкланган бугунги кунгача ўзининг ижодий изланишлари, ибратли тажрибалари билан ўзбек санъат таълимида самарали фаолият кўрсатиб келаётган Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ёшлар мураббийси, доцент Исоқтой Джумановнинг “Саҳна нутқи” фанида олиб бораётган ибратли педогогик маҳорати ҳамда драматургик, таржимонлик, актёрлик йўналишидаги ижодий ишларини синчковлик билан кузатиб келаман. Назаримда битмас-туганмас ижодий оламнинг кўп қатламли майдонида жавлон ураётган ҳар бир инсон, ҳар бир профессор ўқитувчининг ўзига хос олами, табиати, хислати, фазилати, мушоҳадаси, атрофида содир бўлаётган нарса ва ҳодисаларга муносабати эътиборимизни тортиб келади.

Мен гарчанд тўрт йил бакалаврият икки йил магистратура таҳсили жараёнида бу инсонни ҳар канча синковлик билан кузатиб ўрганишга ибрат олишга интилиб келаётган бўлсамда, шогирд сифатида кўғирчоқ театри актёрлиги гуруҳида ҳамкасб сифатида биргаликда ишлаб яна ва яна эътибор билан ўрганишим зарур бўлган хислатлари бор эканлигини англадим.

Бу инсонга хос одатларидан бири, ҳар бир талабанинг ўзига хос нутқий имкониятларидан келиб чиқиб уни турли вазифали ҳаракатли машқлар билан ундаги аввало, нутқий сиқикликлардан озод қилиб нафас, овоз, талаффуз, тасаввур ва фикр уйғунлиги асосида сўзнинг шаклланиши, ифодавий эркинликка эриштириш ҳаракатларини кузатдим. Эсимда илк бор институтга келган кунимиз саҳна нутқи фанидан устозим Исоқтой Жуманов биз билан самимий сўрашиб, сўз санъати оламининг беқиёс манзаралари ҳақида сўзлаб ҳар биримизнинг нутқий

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ёшлар мураббийси, доцент Исоқтой Джуманов

имкониятларимизни синчков назардан ўтказган эдилар. Ва ўша илк кунданок саҳна нутқи фанига уйғотилган қизиқиш ва эътибор ҳануз давом этиб келади. Бу инсондаги касбга бўлган садоқат, фидойилик биз ёш педагогларга ўрнак бўла олади.

Асосий фикр ва гоаялар. Бутун умрини мана шу, “Саҳна нутқи” кафедрасига бахшида эта олган инсон билан бўлган турли мавзулардаги суҳбатлар сўз санъати оламининг ҳали чуқур ўрганишимиз зарур бўлган жиҳатларини ёдга солади. “Талабалик пайтларимда устозларимизнинг ҳар бир ўғитларини диққат билан эшитиб, қулоғимизга кўрғошиндай қуйиб қалбимизда асраб бутун умрга эслаб қолишга ҳаракат қилар эдим.

Ҳеч қандай сабаб барча фанларни ўзлаштира олмаслигимизга, дангасалик қилишга тўсқинлик қила олмас эди. Мана шу сабр, матонат ва фидойилик мана ҳозиргача ўз мевасини бериб келмоқда. Ҳозирги кунда курсдошларим ичида театрларда ва санъатнинг турли жабҳаларида юқори натижаларга эришиб, хизмат кўрсатган, халқ артисти унвонлари билан тақдирланиши шу сидқидилдан ўзлаштирилган таълим тарбиянинг самаралари деб биламан”,- дейди устоз талабалик йилларини ички хўрсиниш билан ёдга оларкан. Ўзбек Миллий Академик Драма театрида Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Гулчехра Иброҳимбекова, Бухоро драма театри директори, Ўзбекистон халқ артисти Шамсиддин Юлиев, Самарқанд вилоят драма театри актёри, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Тимур Пардаев ва Зухра Турғунбоева, Элдор Ҳакимов, Назира Абдувоҳидова, “Қалпоқ” ҳажвий кўрсатуви актрисаси Ширмоной Абдуллаева, Содикжон Носировларни ўзининг жигарларини эслагандай ҳурмат билан ёдга олди.

Айнан мана шу соҳага қизиқишим ва эришилган фаолиятимда уларнинг ҳам хиссалари бор деб биламан. Бу инсонни ҳам устоз сифатида, ҳам инсон сифатида, улардаги камтарлик, тўғрисиўзлик ва касбини севиши мени ҳар дақиқа ҳайратга сола олган.

Устоз нафақат мохир педагог, кўплаб маънавий-маърифий кечалар, тадбирлар, байрамлар учун сценарийлар яратган инсон сифатида ҳам ишонч қозонган. Кези келса турли бадий фильмларда эпизодик ролларни қиёмига етказиб кўп минг сонли кино мухлислари эътирофига эришган актёр сифатида ўрни бор.

Шунингдек, алоҳида эътибор ва таъкидга сазовор бўлган жаҳон драматургиясининг сара асарларини рус тилидан ўзбек тилига ўгириб саҳналаштирилишига эриша олган таржимон сифатида ҳам ишонч қозонган. Жумладан: Карло Гоццининг “Маликаи Турандот”, Бранислав Нушичнинг “Министрнинг хотини”, Алексей Дудревнинг “Остона”, Алексей Толстойнинг “Олтин калитча”, Маркелевнинг “Менинг дадам шер”, Сперанскийнинг “Олтин Жўжа”, “Ғаройиб пойга”, Қўркмас Мажидовнинг “Дўстлик синови”, Корней Чуковскийнинг “Мойдадир”, “Пашша зир-зирақ”, Дмитрий Ушиснинг “Ойхон менга бир қара”, Руслан Зилялиддиновнинг “Йўлчиноқ”, каби саҳна асарларини мохирона таржима қилиб, диплом спектакллари ҳамда вилоят кўғирчоқ театрларида саҳналаштирилишига ижобий кўмак берган. Шунингдек, ўзлари томонидан яратилган “Учар ковуш”, “Очил дастурхон”, “Сандиксоз уста”, “Тилла туёқли оху”, “Оламнинг оидин остонасида кичкинтойлар афсонаси” ҳамда Фарғона Вилоят Кўғирчоқ театри учун хар йили бўладиган Президент арчасига янги пьесалар яратиб тақдим қилган.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Маданият Вазирлиги репертуари бўлимига “Интилганга толе ёр”, “Жўралар”, “Дунёларни асрагай дўстлик”, “Қувноқ арава”, “Сергап сайёҳлар” каби пьесаларини тақдим қилган. Бу киши томонидан яратилган “Кўғирчоқлар сўзлайди”, “Саҳна нутқи”, “Бадий сўз махорати” каби ўқув қўлланмалари нашр этилган. “Саҳна нутқи” ўқув қўлланмаси вазирлик буюртмасига асосан 500 нусхада чоп этилиб, санъат ва маданият коллежларига тақдим қилинди. Қолаверса, ҳозирги кунгача 30 га яқин ўзбеккино томонидан олинган фильмларда

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган Саҳна нутқи кафедраси томонидан ўтазилган семинардан. (15.02.2024) ёшлар мураббийси, доцент Исоқтой

эпизодик ролларнинг эса қоларли ижрочиси сифатида ҳам қадрли. Бу инсон санъатнинг қайси жабҳасига қўл урмасин, алоҳида эътибор ва тайёргарлик билан киришадилар. Съёмка майдончаларида ҳам бутун диққат эътибор яратаётган образининг ҳолати, унинг табиий ва ҳаётий бўлишига қаратилган. Исоқтой Джуманов ўз меҳнат фаолиятини 1979-йил Тошкент авиация заводида бир йил меҳнат қилиб шу йилнинг сентябр ойдан А.Н. Островский номиданги Тошкент театр ва рассомлик санъати институтга ўқишга кириб талабаликнинг тўлақонли “олтин”, “кумуш” “темир” даврлари юқини кўтариш бахтига муяссар бўлган. 1973-йил муваффақиятли тамомлаб, Саҳна нутқи устози С.Иномхўжаевнинг тавсиясига кўра “Саҳна нутқи” кафедрасида илк фаолиятини бошлаган.

Назира Алиева, Лола Хўжаева, Сотимхон Иномхўжаев, Розия Усмонова, Зухра Олимжонова ва Келдивой Узоқов каби устозлар ёнида саҳна нутқи фанини ўқитиш методикасини ўрганишга, ўзлаштиришга интилган. Якка дарсларда устоз талабани эркин фикрлаши ва ўз фикрини томошабинга чиройли етказиб бериши учун талабаларга турли тренинг машқлар берар эдилар. Мисол тариқасида эсласам, Устоз: “Тасаввур қилинг курсдошларингиз билан пахтазорда пахта теряпсизлар, сиз чарчаб, озгина мизғиб олай деб, терган пахталарингизни фартуги билан чумолининг ини устига қўйибсизу устида ухлаб қолибсиз, Бир махал бутун вужудингизда сонсиз саноксиз чумолилар ўрмалаши айримлари чақиши биан чўчиб уйғонсангиз атрофда ҳеч ким йўқ, қоронғу, ёлғизсиз.

Ўша ҳолатни тасаввурдан ўтказиб гапириб беринг”- дер эдилар, бу берилган шароит беихтиёр талабани жуда фаол фикрлаши, тасаввурининг аниқлиги баробарида, этюд даражасида ҳаракат қилишга яни вжудидаги чумолиларни қоқиб пуфлаб йўқотишга киришиб кетарди. Машқ бир неча бор такрорланиб аниқ бир кутилмаган воқеа шакл ва мазмунида мустаҳкамлангач талаба беихтиёр уни жонли, ишонарли, таъсирли гапириб беришга интиларди. Шунингдек, устоз ҳар бир талабага унинг табиати, нутқий имкониятлардан келиб чиқиб турли тасоддий воқеалар оқимида сузишимизга алоҳида эътибор берардилар. Ҳар бир талаба ўзидан келиб чиқиб воқеали қилиб гапириб берар эди. Бир-биримизни диққат билан эшитардик. Тасвирий парчалар билан ишлашда ҳам устоз кўпроқ фикрлаб гапиришга ундар эдилар. Шунчаки қуруқ гапиришга, матн етаклаб кетишига йўл қўймас эдилар. “Ҳар сўзни тасаввурдан ўтказиб кейин гапир, фикр туғилсин, ўйнама”- деб кўп айтар эдилар. Эсимда биринчи курсимда, биринчи семестрда Чолпоннинг “Кеча ва кундуз” романидан тасвирий парча ўқигандим.

Илк бор саҳнада ижро мен учун бошқача завқ-шавқ бўлиб ёдимда қолган. Матндаги автор томонидан томошабинга нима демоқчилигини бир ижрочи сифатида фикрлаб гапиришга ҳаракат қилгандим. Устоз ҳар бир сўз, ҳар бир нуқта, вергулгача майдалаб ишлашдан чарчамас эдилар. Иккинчи семестрда “От” ҳақида адабий парча ўқигандим. Қолаверса, мураккаб тез айтишлар, овоз ва нафас учун устоз томонидан ўйлаб топилган турли хил тренинг машқлар, талабардаги нутқий камчиликларни бартараф этишга ва тилни чархлашга ёрдами беқиёс эди. Қолверса, биз талабалик пайтларимиз ҳар биримиз учун мураккаб сўзлардан ташкил топган ўзимизни таништирув матнларини ёзиб келардилар. Менга атаб куйидаги матнни ёзганлар:

Бор экан, ёк экан, оч экан, тўқ экан, бўри баковул экан, тулки, ясовул экан, қарға қақимчи экан, чумчуқ қақимчи экан, яқин қадим замонда Андижон деган томонда бир беҳаловат, беадоват, боқибегам, беташвиш, безарар, беҳатар, бефикр, безикр, бетаъсир Бобур шақир-шуқир унинг саккизта ака-иниси ва ошна жўралари бўлган экан. Улар хамиша ха, Бобур жўра Андижонлик тўра, сир бермас акам Бобур сизга ҳам танбех даркор, сўзингизда чуқурча, чуқурчага чучқурманг, билиб-билмай гапирманг, кўп гапнинг маъноси ёқ, шақир-шуқир, бақир-чақир, тапир-тупир, сирбермас, эринчоқ, ялинчоқ, қинғир ва қитмир бўлишимиздан ҳаммамизни ишчанлигимиз, илдамлигимиз, илҳомлигимиз, кўғирчоқча ижодга юз бурайлик, аҳдимизда турайлик, ана шунда ҳамма кўсур-у, иллатларимиз химмат-у, ибратга айланадур деган ва кўғирчоқчи бўлиб қолган экан. Ушбу мураккаб матнлар талабани тилини чархлашга, хотирани мустаҳкамлашга ва талаффузни тўғрилашга ёрдам беради.

Яна мисол тариқасида келтиришим мумкин. *Шамол машқи* Ушбу машқини бизни курсда ҳам бажартирган. Шахсан менга жуда ёққан. Бунда талабалар жуфт-жуфт бўлиб „Мен шамолман,“ деб саҳна бўйлаб шамол бўлиб пластик ҳаракат қилишлари керак бўлади. Ва куйидаги сўзларни навбат билан айтишади:

“Ш... ш.... Ш...Мен шамолман, мен шамолман, Мен дарёлардан, саҳролардан, чол-у биёбонлардан ошиб келаман”. Ушбу машқ актёрлани саҳнада нутқий ва жисмоний эркинлигига эришишга катта ёрдам беради. Бундан ташқари:

1. *Гулларни чанглатиш машқи.*
2. *Зараркунандаларни зарарсизлантириш машқи.*
3. *Фавворалар машқи.*
4. *Мен ёқтирган манзара машқи...*

Бундан ташқари ҳайвонлар имитатсияси ва тасаввурни мустаҳкамлаш учун ҳам бир неча тренинг машқлари бор. Иккинчи курсда шеър, драматик достон ва масалларда ҳам устоз кўп йиллик тажрибалари орқали биз талабаларга ҳар бир дарсни онг ва шууримизга чуқур сингдиришга ҳаракат қилар эдилар. Буларнинг натижаси ўлароқ, курсимизда деярли барча талабалар пойтахт театрларида ва вилоят театрларида ўз иш фаолиятларини олиб келмоқдалар. Ва театрдаги режиссёрлар томонидан улардаги маҳорат ва нутқи алоҳида эътироф ва эътиборга сазовор бўлаяпти.

Талабани воқеалар асосида мушоҳадаси, тасаввури ички ва ташқи ҳаракатида табиийликка, аниқ ва органик муносабатга йўналтириш учун шундай қутилмаган тасоддифий вазифалар билан талабани ифодали, таъсирчан жонли сўзлар оламига етаклаган эканлар. Жумаладан, шахсан ўзим ҳозирда институтда ишлаш билан шу қаторда Тошкент Марионетка театрида 3 йилда бери ишлаб, сахна нутқи фанида эришилган ва мустахкамланган жараёнларнинг актёрга қанчалар қўл келишини англаб тадбиқ қилиб келмоқдамиз.

Яқинда Москванинг Сергей Образцов номидаги театрида бўлиб ўтган Халқаро фестивалда бўлиб келдим, у ердаги актёрларнинг ўз касбига бўлган муносабати актёрлик маҳорати сахнавий нутқида ибрат бўларли жихатлари бисёр.

Талабага дарс бериш шунчаки 90 минут гапириб вақтни ўтказиш эмас, уларга келажакда фойда бўладиган нимадир ўргатиш вазифаларини чуқур англаган устозларимиз қисмати ҳар томонлама бизни эргаштирувчи, ҳаракатлантирувчи улкан тажриба самаралари эканини англайман.” Устоз “50 йилдан бери педагоглик қилаётган бўлсам ҳам, дарсга киришимдан олдин ҳалигача ҳаяжон босади, талабаларга бугун улар дарсни кўпроқ ўзлаштиришлари учун қолаверса, зерикиб қолмаслиги учун қандай дарс ўтсам улар учун фойдали бўлади, қандай қизиқтираман, деб ташвишим аримайди. Бугунги кун талабалари фикр дунёси, ўзига ҳос талаблари ҳамда замон билан ҳам нафас бўлиш учун турли янгиликларидан бохабар бўлишга ҳаракат қиламан” дер эдилар. Ҳар бир дарсдан сўнг ҳар бир талабадан,, Бугунги дарсда нима сизлар учун янгилик бўлди? Нима фойдали бўлди?, нимага эришдингиз машқ қилаётганингизда нималар ноқулай бўлди вужудингизни чирмовиқдай ўраб олган сиқиклар, ноқулайликлардан эркин, фаол, ҳаракат ва равон аниқ жонли ифода шаклланаётганини англадингизми.?” деб сарҳисоб қилиб фикрларимизни билишга ҳаракат қилар эдилар. Бу жараён сўзларнинг саводли мантикий тузилиши сўз бойлигимизнинг шўаклланиши ва ортиб боришига таъсир қилаётганини ҳис этардик. Учинчи курсда ғазал ва рубоийлар билан ишлашда устоз роса қийналган эди. Сабаби менинг ғазал дунёсига киришим бироз қийин бўлган. Шунда у киши “Ўзимизнинг мумтоз мусиқаларимиздан тингланг, ички ҳолатингизда оғир вазминлик, фалсафийлик пайдо бўлади, миллий мумтоз мусиқаларимизни қалбан ҳис қилмасдан туриб рубоийларни англаш қийин” деган эдилар. Ва уйга бориб муножот, сато, дуғоҳ сеғоҳ ва танбурларни тингладим ва ғазал рубоийларимни ўқий бошладим. Ана шундан кейингина ўзининг ижобий натижасини кўрсатган.

Исоқтой Жуманов ҳозирги кунда Қўғирчоқ театри актёрларига сахна нутқи фанидан таълим бериш бўйича еткчи педагоглардан ҳисобланади. Кўп йиллик тажриба устозни ҳар томонлама мукамал педагог бўлиб етишишида катта пойдевор бўлиб хизмат қилмоқда ва ушбу санъат тури ҳақида қуйидаги фикрни билдириб ўтдилар. “Қўғирчоқ театри ҳақиқатан ҳам каттаю кичикни бирдай хайратга сола оладиган мўъжизавий ва ранг-баранг образларни ўзига сиғдира оладиган мустахкам томоша санъати. Агар бу санъатни аслича, мукамал даражада ўзини намоён қила билса, буни нафакат болалар, катта ёшдаги инсонлар ҳам, шунақанги хайрат билан томоша қилади. Қолаверса, у ерда кўтарилган ғоя, фалсафа ва воқеалар тизимини жонли сўз талқини билан томошабинни мафтун эта оладиган санъат турларидан биридир.

*ЎзДСи халқаро илмий конференция ҳақида
Ёшлар телеканалига интервью. 2011 й.*

Драматик театр актёрлари кўпроқ инсонлар образидаги характерлиликни намоён этадиган бўлса, кўғирчоқ театри актёрлари учун ҳеч қандай чегара йўқ. Улар кўпроқ эртак қаҳрамонлари, турли мавжудотлар, табиатдаги ҳар хил предметларни жонлантириб, уларни ҳам тасаввур қилиш ҳам жонлантира билиш, овозини, нутқини яратишда жиддий чуқур изланувчанлик керак бўлади. Масалан сахнада ойнанинг образи унга драматург сўз, монолог берган. Хўш! уни қандай гапиртириш мумкин?

Талаба образининг ишонарли чиқишида асосан, берилган образидаги ўзига хос характер топиши, яъни табиий кундалик ҳаётимиздаги инсонларга хос болган жиҳатларни образга кўчириш қисман бўрттирилган ҳолатда, бу талабадан кучли изланувчанлик ва кузатувчанликни талаб қилади. Бунинг учун албатта, драматургия, бугунги кундаги муоммолар ва комил инсонни тарбиялашдаги муҳим ўрин тутадиган ғояларни ўзига мужассам қилган асарлар бўлса, мана шу асарлар орқали ёш келажак авлодни онги ва шуурини маънави етук инсон сифатида такомиллаштиришга замин яратади.

Ўзим ҳам кўғирчоқ театри актёрларига дарс беришимнинг сабаби ҳам айнан кўғирчоқ театри санъати кафедраси очилиши, Россиянинг Образов театридаги спектаклларни томоша қилиб унга мафтун бўлиб қолганлигим ҳамда ҳозирги Ўзбек Миллий кўғирчоқ театрида бир неча йил ишлаб, ўзимда кўникмалар ҳосил қилганлигим бўлса ажаб эмас. 1989-йилда Осиё мамлакатларининг Кўғирчоқ театри фестивалида ҳам актёр сифатида ҳам нутқ ўқитувчи сифатида иштироким, бу жараёнларни гувоҳи бўлиб, шу фикрга келдимки, бу санъат тури ҳаммаша янгликни ва бетакрорликни яратадиган санъат тури экан”.

Бу инсон нафақат кўғирчоқ театр актёрлари, балки драматик театр ва эстрада актёрларига ҳам сахна нутқи фанидан таълим бериб келмоқдалар. Ҳар бир йўналишнинг ўзига хос специфик томонларини инобатга олган ҳолда дарс бериш педагогдан чуқур изланишни талаб қилади. Устоз шунинг учун ҳам ўз устида тинмай изланадилар ва шуғулланадилар. 2016-йил биринчи Президентимиз И.А.Каримовни имзоси билан “Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ёшлар мураббийси” унвонига сазовар бўлган. Бу инсоннинг “Театр, кино, эстрада, радио ва телевидения кузатувлари ва таҳлиллар шуни кўрсатадики, сўз санъатининг ҳаётбахш қудрати ва ҳикматига эришиш истеъдод, меҳр, эътиқод, кунт, сабр-бардош, интилувчанлик билан амалга ошириладиган ижодий жараёнлар маҳсулидир.

Бадий сўз маҳоратининг ҳаётбахш, ибратли манзараларни ҳис этиш ва яратиш завқи, фаолияти сўз санъати билан боғлиқ ҳар бир ижодкор, устоз ва шогирд учун, орият ва ғурур тимсоли бўлиб қолиш зарур[1] деган фикрлари анча вақтлардан мени ҳам ўйлантириб келадиган масалага ойдинлик киритгандай бўлди. Кетма-кет қўйилаётган саволларга берилган жавоблар менга жўяли ва яшашга, ўрганишга, тадбик қилишга ҳақлидай туюлди. Ўз ўрнида бу фикрлар нафақат семинаримиз доирасида, балки бўлажак илмий тадқиқот ишларимизда ҳам эътибор ва кунт билан ўрганиладиган муаммоли масалалар ва уларнинг ечимларини топишга қаратилган ўзига хос йўл бўлиб кўринди. Актёр ўзи яратаётган ҳар бир сахнавий қаҳрамоннинг фикрлаш ва мушоҳада қилиш йўллари, унинг дунёқараши ва жамиятдаги ўрнига, маълумоти, маданият даражасига, шунингдек, характери каби хусусиятларига боғлиқдир. Қаҳрамоннинг кенг мушоҳадага эга бўлиши, ўз навбатида, актёрнинг тил ва талаффузи, нутқидаги ғоя, мақсад, ички ҳаракат, мазмун маъноси асосида нутқий ифода маҳоратида ўз ифодасини топади [2].

Биз талабаларни уч йил давомида ўша оламга олиб киришга ҳам фикр жихатдан ҳам сўз жихатдан юзага чиқишга интиламиз. Ва талабалар уч йил давомида тинимсиз дарс машғулотларида, яқка дарсларда зийраклик билан олган билимларини телевидения, радио ҳамда турли давлат тадбирларида ўзининг мевасини берганлигини гувоҳи бўлдим. Асосан талабалар билан ишлаш баробарида, кўпроқ уларнинг талаффузи, артикуляция ва диксияларини ҳар хил вазиятларда ҳам таъсирчан ва уйғоқ ҳолда томошабинга таъсир кўрсата олишига ҳаракат қиламан. Талабаларимиз нафақат театрларда, қолаверса, дубляж, театр, кино, радио, телевидения, соҳасида ҳам катта ютуқларга эришиб келишмоқда жумладан:

Беҳзод Муҳаммадкаримов, Мехмонали Салимов, Насриддин Рустамов, Фатхулла Хўжаев, Муниса Парпиева, Карима Жабборова, Шермат Жабборов, Элбек Мирзохидов, Санобар Содиқова Охун Ибодов, Алишер Мирзағиёсов, Олим Зокировлар. Албатта, бундай натижаларга педагогни тўғри таълими ва талабанинг изланиши ва меҳнатлари орқали юзага чиқади.

Талабадаги эътиқод, изланучанлик, ўзига бўлган талабчанлиги ва соҳага бўлган муҳаббат буларнинг барчаси актёрни профессионал саҳналарга олиб чиқади.

Хулоса. Драматик театр ва кино актёрлари ижодий бадиий сўз маҳоратининг ўрни аҳамияти ва вазифалари, бадиий сўз санъатининг ижтимоий, иқтисодий, маданий, маънавий, маърифий жараёнлардаги тарбиявий аҳамияти давримизнинг долзарб мавзуларидан биридир. Ўзбек ва жаҳон бадиий сўз санъати таниқли усталарининг ижрочилик маҳоратидаги асосий назарий ва амалий ижро жараёнларини ўрганиш бўлғуси мутахассисларга сингдириш бугунги кунимизда янада теран маъно касб этмоқда.

Кино, театр, Эстрада, радио ва телевидения санъатида бадиий сўз усталарининг ижодий чиқишлари муҳим аҳамиятга эга. Давр руҳи, замон талаби миллий истиқлол ғояларининг бадиий сўз санъатидаги ифодавий тенденцияларини тақозо этмоқда. Инсонларни кузатиб ўрганиш, сўз хазинасининг бойиши ва ҳар бир инсоннинг хатти-ҳаракатидаги фаоллиги, мақсадини англантиши керак. Ёш ижодкорлардаги сўзнинг кучи, қудратини ҳис қилиш ва диққатини жамлай олиш иқтидорини шакллантириш муҳимдир. Исоқтой Джумановнинг ижодий, амалий ва назарий меросини ўрганиб шуни гувоҳи бўлдимки, улар яратган илмий китоблар, пьёсалар, таржималар, 50 йил мобайнида санъат оламига етиштириб берган талабалари ва кино оламида яратган образлари барча ёш келажак авлодни руҳлантириб, таъсирлантира олади.

ИҚТИБОСЛАР

1. Джуманов И. Бадий сўз маҳорати - Тошкент: Абу матбуот-консалт, 2015 йил.
2. Расулова А. Саҳна нутқи. – Тошент: Муסיқа, 2009 йил.
3. Джуманов И билан суҳбат 26.12.2023 йил.
4. Холикулова Г. Саҳна асарларидаги қаҳрамон характери талқин қилишда замонавий коммуникатив технологиялардан фойдаданиш услубияти. - Тошкент. 2015 йил.
5. Носирова А. Саҳна нутқи. – Тошкент: Тафаккур-бўстони, 2013 йил.
6. Тўлаганов А. Саҳна нутқи – Тошкент: ЎзДСИ, 2009 йил.
7. Ҳоджиматова М. Саҳна нутқи – Тошкент: Янги аср авлоди, 2007 йил.
8. Холикулова Г. Саҳна нутқи (тарихий драмалар мисолида) – Тошкент: ТДСИ, 2007 йил.
9. Алимжонова З. Тўлаганов А. Саҳна нутқи – Тошкент: Фан, 2005 йил.
10. Иномхўжаев С. Бадий ўқиш асослари – Тошкент: Ўқитувчи, 1973 йил.